

SUNUŞ

Türk Târîhi üzerindeki çalışmaları ve bilhassa Osmanlı devri araştırmaları ile gerek memleketimiz dâhilinde, gerekse hâricde şöhret yapmış hocalarımızdan Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı için sağlığında, 88 inci yaş gününü kutlamak amacıyla, biz Edebiyat Fakültesi mensûbu öğrencileri, bir Armağan Kitabı çıkarmağa karar vermiş ve bu maksadla da faâliyete geçmiş bulunuyorduk.

Hocamızı tanıyan ve seven, yerli ve yabancı yazarların, meslekdâşı târih bilginlerinin, bu husûsda makaleleri ile bizlere geniş ölçüde yardımcı olmaları ve teşvikleri sonunda ise, düşüncelerimizin kısa zamanda tahakkuk edeceğini anladık. Bilâhire yaptığımız çalışmalar ve temâslarda, teşebbüsümüze karşı büyük bir yakınlık gösteren, başta Türk Tarih Kurumu'nun sayın üyeleri olduğu hâlde, Genel Başkan ve Genel Müdürün delâletiyle, bahis konusu Armağan Kitâbı'nın, Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde ve bütün masrafları Kurum tarafından karşılanmak suretiyle, dizilerek yayınlanmasını sağladık.

Türk Tarih Kurumu'nun 1977 yılı Genel Kurul toplantısında yapılan gâyet mütevâzi bir törenle, 88 inci yaş günü hediyesi olarak, bu Armağan Kitabı kendisine verildiğinde, Hocamızın duyduğu sevinç ve heyecânı, bugün kalem ile ifâde etmemize imkân yoktur.

Bir ilim adamı ve bir hoca olarak, bizlerin yetişmesinde ve bugünkü hâle gelmemizde büyük emekleri geçen, kadir-şinâs üstâdımızı, ölümünden sonra da dostlarıyla, öğrencileriyle ve kendini sevenleriyle, kısacası onu unutmayanlarla birlikte, bir kere daha hâ-tırlamak istedik ve bu def'a Tarih Dergisi'nin 32 nci sayısını özel

olarak onun aziz hâtırasına yayınlanmayı uygun bulduk. Nihâyet Prof. Dr. Münir Aktepe, Prof. Dr. Şehabettin Tekindağ, Prof. Dr. Mübahat Küttükoğlu ve Doç. Dr. Erdoğan Merçil ile Doç. Dr. Mustafa Kafalı'dan kurulu beş kişilik Tarih Dergisi tertip hey'etinin çalışmalarını ve Fakültemiz Dekanı Sayın Prof. Dr. Oktay Akşit başta olmak üzere, Yönetim Kurulumuz sayın üyelerinin gösterdiği yakın alâka sâyesinde, bu hizmeti dahi gerçekleştirmek imkânı hâsıl oldu.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, bilim dünyasına Türk tarihi sahasında büyük ölçüde hizmetde bulunan, eski ve rahmetli bir hocasını hatırlamak gayesiyle, kadir-şinâslık göstererek, bu def'a Türk Tarih Kurumu yerine, kendisi her türlü masrafı üzerine alarak, bu hâtıra sayısını basmağa karar verdi. Memleket içinde «32», memleket dışında «12», ilim adamının iştirâkı ile meydana gelen bahis konusu eser, birbirinden değerli «44» makaleyi ihtivâ etmektedir. Bilhassa yabancı bilgilerin, hocamızın hâtırasına gönderdiği yazılar; işlerinin çokluğu dolayısıyla da, istenilen süre içinde makale gönderemeyeceklerini bildirenlerin yazdıkları mazeret mektûbları, bizleri ziyâdesiyle müteahassis etmiş bulunmaktadır. Ayrıca, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya karşı duydukları sevgi ve saygı eseri olarak, ricâlarımızı kabul edip, yurd içinde yazılarıyla bizlere katılan ve bu özel hâtıra sayısının çıkmasında, geniş şekilde yardımcı olan diğer meslekdaşlarımıza ve arkadaşlarımıza da çok teşekkür ederiz.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, sâdece bir ilim adamı değil, aynı zamanda bir Devlet adamı idi ve senelerce bu iki işi beraber yürütmüştü. Kendisi 23 Ağustos 1888 târihinde, İstanbul'un Eyüb ilçesinde dünyaya gelmiş ve tüm tahsilini bu şehirde, Dârülfünûn'un Edebiyat şubesini bitirmek suretiyle tamamlamıştı. İlk görevi ise, 1912 yılında, Kütahya İdâdisi'nde Tarih-Coğrafya hocalığı oldu; aynı zamanda ilmi araştırmalarına dahi bu şehrin tarihini incelemekle başladı ve burada sekiz sene kaldı. Nihâyet Millî Mücadele harekâtı sırasında, fahrî raportör sıfatıyla, Kuvâ-yi seyyâre'de görev aldı. 30 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya'nın Yunan kuvvetleri tarafından işgâlini müteâkib, Eskişehir'e, oradan da Ankara'ya geçti. Ankara Hükümeti kendisini Trabzon Lisesi'ne tâyin ettiği hâlde, buraya gitmek için Kastamonu'dan geçerken, vâli Bay Re'fet Camtez'in, onu bu şehirde alıkoyması üzerine, Kastamonu Lisesi'ne yerleşti. İsmail Habib ve Hasan Fehmi Beylerle birlikte bir

tarafından da gazeteciliğe başladı. Açık Söz gazetesinde ve Doğu Dergisi'nde, uzun süre bu bölgelerin tarihi ile alakalı makaleler yazdı. 17 Kasım 1922'de, Balıkesir Lisesi Müdürlüğü'ne getirildi. 9 Nisan 1924 tarihinde Balıkesir Millî Eğitim Müdürü; 26 Ekim 1925'de Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürü ve nihâyet 9 Ekim 1927 tarihinde, Balıkesir Milletvekili oldu.

Burada Karesi (Balıkesir) Vilâyeti tarihçesi ile meşâhîrine âit kitâbeleri ve Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Amasya, Sivas, Afyonkarahisar, Sandıklı, Çay, Bolvadin, Manisa, Birgi, Muğla, Milâs, Beçin, Denizli, İsparta, Eğridir kitâbelerini toplayıp yayınladı. Millî kurtuluş hareketinde, Kütahya ve havâlisinde çalışan Reşid Galib Bey'in Millî Eğitim Bakanlığı sırasında (1932), Milletvekilliği devam etmekle beraber, Atatürk'ün emri ile İstanbul Dârülfünûn'u, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde ders vermeğe başladı. Böylece Atatürk'ün yakınları arasına girmiş ve zaman zaman onun sofrasında oturmuştu. Hoca aynı zamanda Hamdullah Subhi Bey'in delâletiyle, 1931 yılında Türk Tarih Kurumu üyeliğine de seçilmişti.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Üniversite reformundan sonra da, Ord. Prof. olarak, Edebiyat Fakültesi'nde Anadolu Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı İmparatorluğu tarihini, Kanûnî devri sonlarına kadar ders olarak okuttu. Anadolu beyliklerine dâir basılmış kitabı vardı. Diğer dersleri ise, taktir şeklinde olup, notları, bilâhîre öğrenciler tarafından bastırılarak isteyenlere satılırdı. Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi açıldıktan sonra da, her ayın iki haftası İstanbul'da, iki haftası Ankara'da ders vermeye başladı. İstanbul'da, ders saatleri dışında, dâimî şekilde Başbakanlık Arşivi'nde çalışırdı. Kendisinin bu dâirede özel bir masası vardı. Devamı olarak bu masaya oturur ve Osmanlı tarihi, bilhassa medeniyet ve teşkilât tarihi ile alakalı vesikaları incelerdi. Arşiv tasnif hey'etine mensup me'mûrlar, çalışmalarını sırasında enteresan bir belge buldukları zaman, evvelâ ona gösterir ve bâzi araştırmacılara, onun müsaadesi olmadan istediği belgeleri çıkarmazlardı. Arşivin çalışma salonunda dumandan rahatsız olunmaması için de sigara içilmez; fakat dinlenme saatlerinde enfiye kutusu, hoca dâhil me'mûrlar arasında odayı dolaşırdı. Hoca, öğle yemeklerini de burada yer ve saat dört sıralarında Arşivi terk ederek, mevsim yaz ise, Boğaza, Emir-gân'daki Çınar altına nargile içmeğe giderdi.

Hocanın bu tarz çalışması 1939 yılı ortalarına kadar devam etti ve bir taraftan ders verirken, diğer taraftan da durmadan Osmanlı tarihini alâkadar eden monografiler ve vesikalar yayınladı. Ancak Atatürk'ün ölümünden sonra durum değişti ve Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı zamanında, kendisine ya mebûsluğu, yahut hocalığı tercih etmesi söylendiği vakit, mâfi imkânlar, milletvekilliğinde daha müsâit olduğu için, Ord. Prof. Mehmed Fuad Köprülü ve Ord. Prof. Şemseddin Günaltay Beylerle birlikte hocalıktan ayrıldı. Lâkin onun milletvekilliği ile Arşivdeki çalışmaları beraberce devam etti; Hoca bâzı mühim mes'elelerin görüşmelerinde ve genellikle ay başlarında Ankara'da bulunuyor, geri kalan zamanının büyük bir kısmını İstanbul'da Başbakanlık Arşivi'nde çalışarak geçiriyordu. Nitekim Osmanlı medeniyet ve teşkilât tarihine âit eserleri ile Osmanlı tarihinin medhal kısmı ve I. II. III/1 ve III/2 ile IV/1 ve IV/2. cildleri bu dönemde yayınlanmıştı. Hocanın en verimli devresi 1941 yılından sonra başlamış ve bu faaliyeti yıllarca devam etmişti.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidardan düşerek, yerini Demokrat Parti'ye terk etmesini takip eden yıllarda tekrar Üniversiteye döndü. Fakat bu def'a Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nün öğretim kadrosu içinde, bir konferansçı olarak, haftada dört saat, yine Osmanlı tarihi ve Anadolu beylikleriyle alâkalı, serbest dersler verdi. Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İlkçağ Tarihi profesörlerinden Halil Demircioğlu'nun islahat için geçici olarak, Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü'ne getirdiği esnâda, bu def'a Hocanın Arşivdeki çalışma masasına el kondu. Artık ona da her gün istediği kadar vesika gösterilmiyordu. Bu sebeple araştırmalarını yavaş yavaş Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne nakl eden Hoca, nihâyet hayatının sonuna kadar buradaki vesikalar arasında kaldı ve buranın Arşivinde mevcut vesikaları tasnif eden küçük bir hey'etin başına geçti. Yaş haddini aşdığı için ancak kültürümüze hizmet etmek isteyen bâzı bankalar hesabına çalışıyordu ve bulduğu önemli vesikaları da, bilhassa Türk Tarih Kurumu'nun dergisi olan Belleten'de yayınlıyordu.

Son zamanlarında hanımının rahatsızlığı onu çok üzmişti. Haftada iki gün Müzeye gelebiliyor, sair günlerde hanımı ile meşgul oluyordu. En son yayınladığı eserlerden, Çandar oğulları adlı kitabın bir an önce neşrini ve böylece aynı âileden olan hanımını mem-

nun etmeyi çok arzu etmişti. Nihayet hayatının son günü, yine Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ne gelmişti. Onu oğlu sabah arabasıyla getirmiş ve Saraya bırakmıştı; fakat biraz rahatsızdı. Aynı gün öğleden sonra ise, kendisini almağa gelen oğlunun yardımıyla yürüyerek, arabasına binmiş ve evine gitmek üzere iken, yolda geçirdiği fenalık sonucu 10 Ekim 1977 Pazartesi günü hayatını kaybetmişti. Cenâzesi 12.X.1977 Çarşamba günü, Büyükdere'deki yalisından kaldırıldı ve namazı Büyükdere Câmii'nde kılınarak, Edirnekapı Şehitliği'ne defn olundu.

Gece ve gündüz, durmadan ve dinlenmeden hayatı boyunca, Türk milletine, Türk tarihine ve Türk kültürüne hizmet etmiş, yüzlerce öğrenci ve hoca yetiştirmiş, tam anlamıyla, boyunca kitap ve makale yazmış bu ilim adamının aziz hâtirasına ne yapılırsa, ne yazılırsa azdır kanâatindeyiz.

M. Münir Aktepe